

ДОСВІД І ВПЛИВ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ ТА ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ НА РОЗВИТОК МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 355.6

О.В. Павловський, О.О. Сисоєв

Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ

ЗНАЧЕННЯ ДОСВІДУ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглянуто питання технічного забезпечення військ у Великій Вітчизняній війні і розвитку на цій основі сучасної системи технічного забезпечення Збройних Сил України.

Ключові слова: *технічне забезпечення військ, озброєння та військова техніка.*

Вступ

Постановка проблеми. Поява наприкінці ХХ і початку ХХІ століття нових сучасних видів озброєння та військової техніки викликала необхідність розроблення не тільки нових форм і способів застосування військ, а також нового підходу до їх технічного забезпечення. І в цьому питанні велике значення має досвід минулих війн, де особливе місце належить Великій Вітчизняній війні. Величезність масштабів організації технічного забезпечення, здійснення заходів удосконалення системи технічного забезпечення в ході війни мають нескороминуще значення і для сучасного етапу розвитку технічного забезпечення ЗС України.

Досвід цієї війни підтверджує важливість технічного забезпечення військ у будь-якому збройному конфлікті.

Зокрема, в арміях країн НАТО розвиток системи забезпечення відбувається поряд із розвитком збройних сил, систем озброєння та військової техніки (ОВТ). В той же час, розвиток системи матеріально-технічного забезпечення ЗС України здійснюється не за пріоритетним, а за остаточним принципом.

Звідси, використання досвіду Великої Вітчизняної війни, сучасних локальних воєн і збройних конфліктів під час реформування системи технічного забезпечення як складової системи матеріально-технічного забезпечення ЗС України є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що розроблені Державна програма розвитку ЗС України на 2006-2011 роки, Державна програма розвитку озброєння та військової техніки на період до 2015 року, питанням раціонального підходу до реформування системи технічного забезпечення приділяється недостатня увага. Ще гірше становище з дослідженнями і публікаціями з питань

використання досвіду Великої Вітчизняної війни, локальних воєн і збройних конфліктів сучасності. За останній рік у відкритому друці дуже важко знайти публікації за цією проблематикою.

Метою статті є розглянути питання технічного забезпечення військ у Великій Вітчизняній війні і розвитку на цій основі сучасної системи технічного забезпечення ЗС України.

Виклад основного матеріалу статті

У Радянських Збройних Силах технічне забезпечення бере свій початок практично з моменту створення Червоної Армії, коли в ній були організовані автобронезагони. У штати цих загонів були введені бригади з ремонту машин, що надало можливість виконувати поточний й частково середній ремонт, однак, ремонтних засобів, що були в загонах, було недостатньо, тому до ремонту бойової техніки залучалися націоналізовані заводи й майстерні. На їхній базі створювалися фронтові й окружні майстерні.

Спеціальних евакуаційних засобів автобронезагони не мали. Тому пошкоджені машини евакуювалися або загонними вантажівками, або з використанням кінської тяги.

У період між громадянською й Великою Вітчизняною війнами у Червоній армії відбувся інтенсивний процес моторизації й механізації, а разом із ним розвивалося технічне забезпечення.

Основні положення щодо технічного забезпечення військ були відбиті в проектах Польового статуту й Статуту тилу Червоної Армії, що були видані в 1940 році. У цих документах був закріплений принцип обслуговування машин у ході бойових дій: “засоби обслуговування – до машин, що обслуговуються”; визначалося три види ремонту - поточний, середній і капітальний. Одночасно вдосконалювалася структура органів технічного забезпечення військ [1].

Усього до початку Великої Вітчизняної війни крім військових ремонтних засобів у Червоній Армії налічувалося 38 ремонтних баз, 72 гарнізонні автобронетанкові майстерні, 20 залізничних майстерень, 9 армійських ремонтно-відновлювальних батальйонів, 15 рухомих артилерійських майстерень армій, 13 стаціонарних майстерень літери "А", 2 державні артилерійські дослідні заводи, 2 арсенали, 2 окремі ремонтні майстерні. Постачання військ бронетанковим та автотракторним майном, озброєнням і боеприпасами передбачалося здійснювати за схемою Центр – фронт - армія-дивізія - полк, для чого в кожній ланці від Центру до полку були відповідні склади.

Напередодні війни був розроблений порядок ремонту артилерійського й стрілецького озброєння у військах діючої армії. Ним передбачалося поточний ремонт озброєння проводити в полку, в дивізії, в армії й у фронті, а капітальний – частково у фронті, а переважно на арсеналах і заводах Головного артилерійського управління, на підприємствах промисловості.

Таким чином, у Червоній Армії в передвоєнній роки склалася доволі дієздатна система технічного забезпечення. Однак у практичному вирішенні завдань технічного обслуговування й ремонту озброєння й техніки, особливо в польових умовах, залишався ряд проблем, зумовлених нестачею рухомих ремонтно-евакуаційних засобів.

У перші місяці Великої Вітчизняної війни організація й здійснення експлуатації озброєння та військової техніки перебували на низькому рівні. Планово-попереджувальна система технічного обслуговування й ремонту, власне кажучи, не діяла, особовий склад не мав необхідного практичного досвіду експлуатації й ремонту техніки в бойових умовах. У результаті напруженої експлуатації, характерної для бойових дій, велика кількість танків та автомобілів виходила з ладу з технічних причин. Танкові війська, ведучи жорстокі бої з силами противника, що переважали, зазнавали значних втрат у техніці через бойові ушкодження. Ремонтних засобів, що були у військах, було недостатньо, ремонтні частини армій і фронтів не повністю відповідали оперативнотактичним вимогам, були малорухомі й громіздкі, у них були відсутні засоби з ремонту агрегатів. Гарнізонні й армійські майстерні часто передислоковувалися й ефективної участі у відновленні техніки майже не брали. Відчувалося гостра нестача запасних частин. Все це призводило до зниження боєздатності військ.

Зважаючи на це, ставка ВГК були вживала деякі заходи щодо покращення системи технічного забезпечення.

Так, за 1941-1942 роки діюча армія, і в першу чергу автобронетанкові війська, одержали більше 180 рухомих ремонтних баз, 120 збірних пунктів аварійних машин й евакорот, 90 окремих та армійських ремонтно-відновлювальних батальйонів. Були збільшені також можливості засобів обслуговування, ремонту й евакуації в танкових батальйонах, у танкових і механізованих бригадах [2].

Танкові армії мали окремі ремонтно-відновлювальні батальйони або армійські ремонтно-віднов-

лювальні батальйони, одну-дві евакороти, один-два збірні пункти аварійних машин*, склади бронетанкового й автотракторного майна, однак у загальновійськових арміях своїх засобів з ремонту танків зазвичай не було.

Фронт у своєму складі мав окремі ремонтно-відновлювальні батальйони, армійські ремонтно-відновлювальні батальйони, рухомі ремонтні бази, евакороти, збірні пункти аварійних машин, склади бронетанкового й автотракторного майна. Комплект ремонтних та евакуаційних частин визначався наявністю бронетанкової й автотракторної техніки у фронті. Деякі фронтні ремонтні та евакуаційні частини додавалися загальновійськовим арміям, інші використовувалися централізовано із зосередженням основних зусиль на напрямку головного удару. В окремих випадках фронти зводили свої засоби в ремонтні центри. Іноді створювалися фронтні ремонтно-евакуаційні групи в складі декількох ремонтних й евакуаційних частин (підрозділів). Слід відмітити, що досвід створення і використання ремонтно-евакуаційних груп застосовується і на сучасному етапі розвитку ЗС України.

У ході Великої Вітчизняної війни продовжувала вдосконалюватися і служба артилерійського постачання. З початком війни в Головному артилерійському управлінні були створені Управління постачання озброєнням й Управління постачання боеприпасами. У фронтах і арміях створені органи, що відали збором трофейної зброї й майна. Польові армійські артилерійські майстерні для середнього й капітального ремонтів були передані у фронти. В 1942 році продовжувала розширюватися мережа артилерійських ремонтних підрозділів: у штати дивізій була включена рухома артилерійська майстерня. Усього до кінця 1942 року в діючій армії й у військових округах було 245 армійських артилерійських майстерень типу армійської артилерійської ремонтної майстерні й 17 рухомих артилерійських майстерень.

У листопаді 1942 року у зв'язку зі зростанням насиченості військ бронетанковою й автомобільною технікою і, в той же час, значним погіршенням технічного стану автомобілів у військах, за рішенням Державного комітету оборони замість Головного автобронетанкового управління були створені два самостійні управління - Управління командувача бронетанковими й механізованими військами (БТ і МВ) і Головне автомобільне управління (ГАВТУ). Відповідний поділ відбувся у фронтах і загальновійськових арміях, де були введені посади командувачів БТ і МВ і підлегли їм управління й відділи бронетанкового постачання й ремонту на чолі із заступником командувача БТ і МВ. Одночасно були розділені й перепідпорядковані ремонтні частини, заводи й склади. Всі засоби з ремонту бронетанкової техніки підпорядковувалися відповідним управлінням командувача БТ і МВ, а з ремонту автомобілів – ГАВТУ. Підприємства й частини з ремонту тракторів були передані Головному артилерійському управлінню.

Розгортання широких наступальних операцій у 1943 році за участю великих мас танків показало,

що наявні засоби ремонту у військах, арміях і фронтах не забезпечують високих темпів відновлення бронетанкової й автомобільної техніки через нестачу запасних частин, вузлів та агрегатів. Вирішенню цієї проблеми сприяло створення влітку 1943 року рухомих тонкоагрегатних ремонтних заводів, призначених для капітального ремонту двигунів та агрегатів; рухомих танкоремонтних заводів і авторемонтних заводів для капітального ремонту машин з підпорядкуванням їхнім фронтам.

Принципове значення для подальшого вдосконалення технічного забезпечення мав наказ командувача БТ і МВ Червоної Армії № 092 від 26 серпня 1943 року. У ньому був узагальнений досвід і визначені основні положення щодо технічного забезпечення під час підготовки до операцій, організації замикання на маршах і використання ремонтних та евакуаційних підрозділів (частин) у бою, порядок спостереження за танками на полі бою. Наказ став першим законодавчим документом, що визначив основні принципи організації та здійснення технічного забезпечення, багато з яких і дотепер не втратили своєї цінності.

Виконання вимог наказу сприяло підвищенню ефективності технічного забезпечення, зокрема, збільшенню темпів відновлення техніки. Так, у 1943 році повернуто до ладу 137 тис. танків і САУ, 508 тис. автомобілів, у той час коли було випущено промисловістю близько 24 тис. бронеодиниць та 149,5 тис. автомобілів. Було також відремонтовано понад 9 млн. одиниць стрілецької зброї, близько 1 млн. кулеметів, 275 тис. мінометів, понад 200 тис. гармат усіх калібрів.

Однак у структурі ремонтних частин залишався цілий ряд недоліків. Найбільш серйозним із них була різнотипність танко- і авторемонтних частин. Це утруднювало планування ремонту, комплектування ремонтних частин, їхню спеціальну підготовку, організацію роботи й керування ними. Для уніфікації штатів ремонтних органів, подальшої їхньої спеціалізації, збільшення виробничих потужностей і підвищення якості відновлення ОВТ ремонтні частини в 1944 році були переформовані: загальне число типів авторемонтних частин скоротилося до шести, танкоремонтних – до п'яти. Рухомі ремонтні бази були переформовані в рухомі танкоремонтні й авторемонтні бази, окремі й армійські ремонтно-відновлювальні батальйони - в окремі танкоремонтні батальйони. Їхні виробничі потужності при цьому були збільшені на 40...50%. У такому виді ремонтні частини існували до кінця Великої Вітчизняної війни.

Планування технічного забезпечення здійснювалося в ході війни як у тактичній, так і в оперативній ланках відповідно до поставлених з'єднанням та об'єднанням бойових завдань і прийнятих командирами й командувачами рішень. Під час розроблення планів технічного забезпечення на основі узагальнення досвіду попередніх операцій здійснювалося прогнозування ймовірного виходу озброєння та техніки з ладу. У ході операції відповідно до конкретно сформованої обстановки, наявності ремонтного фонду і його розмі-

щення в танкових арміях розроблялися оперативні плани ремонту на три-п'ять днів із зазначенням номерів машин, місць їхнього знаходження, обсягу робіт, виконавця й строків виходу машин з ремонту. Це дозволяло оперативно контролювати хід ремонту машин у бригаді, корпусі й армії, вчасно підвозити відсутні запасні частини й агрегати, оперативно управляти ремонтними й евакуаційними засобами.

Таким чином, у перші роки Великої Вітчизняної війни склалася система технічного забезпечення військ, яка не повною мірою була спроможна виконувати завдання, що виникали. Особливо це стосувалося технічних служб – інженерно-танкової, автотракторної та служби артилерійського постачання, які у всіх ланках організаційно не були пов'язані між собою, що негативно впливало на ефективність функціонування системи технічного забезпечення в цілому.

Всі зазначені служби мали свої спеціалізовані ремонтні й евакуаційні підрозділи, частини, заводи, арсенали й склади. У період минулої війни, коли озброєння й техніка були досить прості, мали яскраво виражені розходження в конструкції й бойовому застосуванні і зазвичай не вимагали комплексного впливу сил і засобів різних технічних служб для підтримки їх у бойовій готовності, така структура технічного забезпечення була доцільною. Підтримка боєздатності й відновлення кожного типу озброєння й техніки здійснювалися силами й засобами однієї технічної служби. Виняток становили танки й САУ, озброєння яких було об'єктом відновлення служби артилерійського постачання. Самостійність і певна взаємна незалежність служб технічного забезпечення, яскраво виражена спеціалізація їхніх сил і засобів і властиві їм різні принципи використання були причиною того, що не завжди забезпечувалися необхідні темпи відновлення озброєння й техніки, надійне керівництво технічним забезпеченням з боку командирів (командувачів) і керування ним, не достатнім був ступінь забезпечення підтримки боєздатності військ.

У перші повоєнні роки (1946-1953 р.) найбагатший у світі досвід технічного забезпечення, накопичений у жорстоких боях, узагальнювався й глибоко вивчався. Продовжувалося вдосконалення озброєння й техніки, організаційної структури військ, способів організації й здійснення технічного забезпечення з урахуванням змін у поглядах на ведення бою й операції.

З появою ядерної зброї почався новий етап розвитку системи технічного забезпечення. В 1954-1957 роках відбулися значні зміни в організаційній структурі військ. Збільшилася кількість озброєння й техніки, підвищилася ударна сила частин і з'єднань. Значно зріс планований середньодобовий темп наступу. Зросла ширина смуг дій військ. Все це сприяло значному зростанню напруженості бойових дій і збільшенню втрат озброєння й техніки в бою й операції.

Наявність ракетно-ядерної зброї визначила новий напрямок діяльності ГАУ, у зв'язку з чим у 1960 році воно перетвориться в Головне ракетно-артилерійське управління, а служба артилерійського озброєння у всіх ланках - у службу ракетно-артилерійського озброєння (РАО).

Однак зміни в структурі та управлінні системи технічного забезпечення не вирішували серйозної проблеми, сутність якої полягала в невідповідності системи керівництва технічним забезпеченням, структури й складу його сил і засобів масштабу, змісту й оперативній значимості розв'язуваних технічним забезпеченням завдань. Цю проблему було вирішено завдяки створенню об'єднаного, централізованого керівництва технічним забезпеченням, починаючи від полку й вище, і комплексних ремонтно-відновлювальних з'єднань і частин. Централізація керування технічним забезпеченням військ є якісно новим етапом у розвитку технічного забезпечення, сприяє перетворенню його в струнку й чітку систему, що найбільше повно відповідає характеру й способам ведення бою й операції.

З 1980 р. функції управління всіх видів технічного забезпечення зосереджені в одному органі управління на всіх рівнях ієрархії. Основним органом управління технічним забезпеченням став апарат начальника озброєння. У ланці Центр для вирішення завдань технічного забезпечення були створені стаціонарні ремонтні заводи, арсенали, бази, склади. Характерною особливістю установ, з'єднань, частин технічного забезпечення центрального підпорядкування є чітка спеціалізація по родах військ, спеціальних військах і службах [3].

Основними рисами сучасного етапу розвитку системи технічного забезпечення ЗС України є інтеграція технічного і тилового забезпечення у єдину систему матеріально-технічного забезпечення, структурні зміни видів технічного забезпечення. При цьому, відбулися зміни складу та оргштатної структури сил і засобів технічного забезпечення, особливо в Центрі і в оперативній ланці відповідно до змін організаційної структури і завдань військ. На цей час завершився перехід військ до бригадно-батальйонної структури з відповідними змінами складу і завдань сил і засобів технічного забезпечення.

Нині, у зв'язку з оснащенням збройних сил новими системами озброєння та військової техніки, розширенням простору і зростанням динамічності бойових дій, різко зросли обсяг і складність завдань забезпечення з одночасним погіршенням умов для їх вирішення. Забезпечення військ на величезному полі бою, яке перенасичене зброєю, військовою технікою, предметами постачання і чутливими електронними системами, становить "безпрецедентну проблему".

Але, якщо в арміях розвинутих країн системи забезпечення приділяють велику увагу, то в Україні, на сучасному етапі розвитку ЗС України існує невідпо-

відність структури, можливостей системи технічного забезпечення новій структурі і завданням ЗС України.

Причин цьому можна назвати багато, але в кінцевому результаті такого становища – система технічного забезпечення ЗС України не відповідає сучасним поглядам на форми і способи ведення збройної боротьби і не спроможна виконати весь спектр завдань, які ставляться перед нею теперішніми війнами.

Досвід технічного забезпечення військ у Великій Вітчизняній війні дозволяє визначити основні шляхи покращення системи технічного забезпечення ЗС України, а саме:

– створення і побудову системи технічного забезпечення, яка відповідає вимогам військ, які забезпечуються, її структурне реформування з метою підвищення ефективності;

– постійне вдосконалення управління технічним забезпеченням військ;

– створення такої системи технічного забезпечення, яка задовольняє потреби військ як у мирний, так і у воєнний час;

– ступінь готовності системи технічного забезпечення до виконання завдань повинен наближатися до ступеня готовності військ, які забезпечуються, а в деяких випадках і випереджувати його.

Висновки

Таким чином, досвід Великої Вітчизняної війни дозволяє стверджувати, що в майбутньому важливість системи технічного забезпечення військ для досягнення успіху буде не тільки залишатися, але й підвищуватися. Звідси, виникає незаперечлива вимога використання цього досвіду з метою раціонального реформування системи технічного забезпечення ЗС України.

Література

1. Бочков Е.А., Капиштар В.Г. Развитие системы тылового обеспечения РККА накануне Великой Отечественной войны // *Воен. мысль.* – 2005. – № 9. – С. 38–67.
2. Сыропятов В.А. Танкотехническое обеспечение бронетанковых и механизированных войск в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. – М.: ВА БТВ, 1981. – 255 с.
3. Сисоев О.О. Проблемы, тенденции и перспективы развития системы технического обеспечения войск (сил) у войнax и збройних конфліктах кінця ХХ і початку ХХІ століття. – К.: НАОУ, 2004. – 105 с.

Надійшла до редколегії 15.03.2010

Рецензент: д-р техн. наук, проф. Б.М. Лпнецький, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ЗНАЧЕНИЕ ОПЫТА ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВОЙСК В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

О.В. Павловский, О.О. Сисоев

В статье рассмотрен вопрос технического обеспечения войск в Великой Отечественной войне и развитии на этой основе современной системы технического обеспечения Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: *техническое обеспечение войск, вооружения, и военная техника.*

A VALUE OF EXPERIENCE OF TECHNICAL PROVIDING OF TROOPS IS IN GREAT PATRIOTIC WAR FOR DEVELOPMENT OF MODERN SYSTEM OF TECHNICAL PROVIDING

O.B. Pavlovskiy, O.O. Sisoiev

In the article the question of the technical providing of troops is considered in Great Patriotic war and development on this to basis of the modern system of the technical providing of Military Powers of Ukraine.

Keywords: *technical providing of troops, armament, and military technique.*